

LYNN ABRAMSOVÁ, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*,

Brno 2005, Centrum pro studium demokracie a kultury, 368 s., ISBN 80-7325-060-8

Překlady historických prací o evropských ženách v 19. století vycházejí u nás jen zřídka a zmínky o dějinách žen v českých zemích jsou ve „světové“ literatuře o ženách naprosto výjimečné. Český historik či historička, pokud se o dějiny žen v 19. století zajímají, by tedy neměli knihu Lynn Abramsové minout, aniž by zkusili zjistit postoje autorky alespoň k základním otázkám obvykle pojednávaným v historických pracích o tzv. „ženské otázce“. Například jaký historický proces měla na mysli tato profesorka sociálních dějin na univerzitě v Glasgow, když nazvala v úvodním „Poděkování“ své knihy její obsah „vyvrcholením toho, co v průběhu deseti let učila a vyzkoumala o dějinách žen v moderní Evropě“ (s. 5). Kniha s anglickým názvem *The Making of Modern Woman: Europe 1789–1918* se v českém překladu jmenuje *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*. Již tento název knihy dává tušit, že při jejím koncipování jistě nebylo jednoduchým úkolem nepustit se zřetele vliv tzv. modernizace evropské společnosti na úděl ženské části obyvatelstva té doby a zároveň sledovat změnu životní orientace žen způsobenou modernizací. A bylo tuto zpětnou vazbu vůbec možné popsat bez ohledu na „modernizaci“ vztahu mezi oběma pohlavími? Reklamní text na obálce knihy ji doporučuje jako ambiciózní syntézu historie evropských žen. Poukazuje při tom na výnatek z recenze profesora cambridgeské univerzity Richarda Evanse, jenž knihu Abramsové považuje za „dějiny evropských žen široce definovaného 19. století, které jsou rozsáhlé, informativní, plné dobrých argumentů a nespírně čtivé“. Posuzuje-li se kniha v českém překladu, snadno by bylo možné upadnout do pedantských požadavků na vyjasnění přesného významu slova „moderní“ v různých jazycích. Tento problém ale Abramsovou nemusel trápit, protože pracuje sice s úctyhodným množstvím literatury, ale téměř výlučně anglicky psané, původní či překladové. Pro obsah knihy je však důležitější než provenience použité literatury skutečnost, že se jedná téměř výhradně o práce z posledních dvaceti či třiceti let. Evansem zmiňovaná informativnost tedy závisí spíše než na vyhledávání dobových svědectví o tzv. „ženské otázce“ 19. století na atmosféře bádání o historii žen koncem 20. století a na přelomu 21. století. Ráz těchto výzkumů byl do značné míry formován tzv. druhou vlnou feminismu.¹ Autorčiny „dobré argumenty“ tedy nepocházejí jen ze zamyšlení nad vlastním studiem pramenů a literatury, nýbrž jsou často důkazy z druhé ruky, u nichž nelze rozeznat, nakolik pocházejí z analýzy historických pramenů a nakolik jsou ovlivněny postoji autorů a autorek

k ženské otázce jejich doby. Můžeme tedy říci, že Abramsová používá argumenty literatury podnícené druhou vlnou feminismu, aby popsala „zrození moderní evropské ženy“ spadající podle ní do vrcholného období první vlny feminismu (s. 259). Základem Abramsovou zamýšlené syntézy dějin evropských žen v době modernizace není ani tak vyhledávání podílu ženských aktérů mezi postavami, o nichž dějepis pojednává, jako spíše využití studií vědních oborů, které zaujímají díky druhé vlně feminismu specifická stanoviska k lékařským, antropologickým, sociologickým, demografickým či etnografickým aspektům postavení žen v evropské společnosti, a to často bez konkrétního rozlišení doby či země.

Zajisté je možné přičíst k zásluhám Abramsové, že ve své knize seznamuje českého čtenáře s velmi reprezentativním výběrem anglicky psané odborné literatury o různých aspektech historie žen, o nichž se v ní pojednává. Protože však se tato literatura omezuje nejčastěji na otázku ženy ve Velké Británii, Německu, zčásti ve Francii a v Rusku, není možné očekávat, že se v ní čtenář blíže seznámí například s problematikou historie střeoevropských žen. Tím více však střeoevropského, a zejména českého čtenáře překvapí, že na prvních dvou set stranách textové části se téměř neseťká s tematikou z historie evropských žen mu neznámou, zatímco v poznámkovém aparátu k této části knihy se setkal s mnoha mu neznámými autory a autorkami studií o světě evropské ženy v 19. století. Abramsová mimoděk podává jakési vysvětlení této okolnosti, když mluví o rozčlenění knihy (s. 18). Zmíněných dvě stě stran knihy obsahuje dvě ze tří jejích obsahových částí. První část *Představy o ženě* diskutuje o tom, „jak byla žena chápána a představována v oblasti kultury: jak byla ve filozofických, lékařských, vědeckých a náboženských disputacích pojímána jakožto ideální žena (nebo její opak, žena špatná)“. Druhá část knihy *Soukromý a veřejný život* se zaměřuje na ženské zážitky a jejich postavení v rámci rodiny a společnosti. Ve sféře rodiny a domácnosti spatřuje Abramsová průsečík mnohostranných směrů pohledu jak na ženskou podřízenost, tak na nejvyšší stupeň autonomie žen tehdejší doby, na vztahy mezi pohlavími, na mateřství, společenské styky i problém placeného zaměstnání mimo rodinu. I když se Abramsová snaží, seč může zůstat u svého vytčeného tématu „zrození moderní ženy“, není v jejích silách vyhnout se stereotypním soudům o evropské ženě 19. století tak, jak nám ji představila literatura druhé vlny feminismu. Proto nám připadají problémy pojednávání v první a druhé části knihy známé, protože většinou patří k jakémusi obec-

1 Pojmů první a druhá vlna feminismu, případně protofeminismus, užívá Abramsová zřejmě jako již přijatých dnešní feministickou literaturou. Nijak blíže je ale nevyvětluje. Český čtenář má k dispozici alespoň obecnější charakteristiky těchto pojmů v slovníčku „Historie feminismu v heslech“ připojeném ke sborníku *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*, (edd.) ALENA VODÁKOVÁ, OLGA VODÁKOVÁ, Praha 2003, s. 337–351.

němu názoru o „ženské otázce“, s nímž jsme už řadu let zvyklí se setkávat v literatuře o ženách, ať k nám přichází ze Západu nebo vzniká u nás.

Teprve třetí část nazvaná *Moc a možnosti účasti na ní* by měla podle názoru Abramsové dokončit spíše popisný než syntetizující obraz zvyků, mravů a problémů evropské ženy vytvořený v první a druhé části. Teprve zde se chce autorka zabývat „výslovnou angažovaností žen v takzvané veřejné sféře. Tady, ve světě domácí i zahraniční politiky, dělnického hnutí a organizovaného feminismu, se ženy podílely na veřejné podobě 19. století. Tohoto dění se účastnily v různých podobách – jakožto revolucionářky, nacionalistky, misionářky, stávkující i feministky“ (s. 19). Etapu historie žen, kterou si zvolila, Abramsová přesně datuje. Začíná pochodem několika tisíc pařížských žen do tehdejšího králova sídla ve Versailles 5. října 1789 a končí první světovou válkou. Otázku, zda se první světová válka skutečně stala bodem zvratu, „kdy se omezující ideologie pohlaví, která určovala celé devatenácté století, transformovala v osvobození, jež přineslo století dvacáté“ (s. 19), nechává Abramsová otevřenou. Jedenáctou kapitolou nazvanou „Velká válka“ tak kniha vlastně končí bez odpovědi na otázku, zda žena, v převážné části Evropy po první světové válce s volebním právem, už byla dostatečně moderní.

Teprve v této třetí části své knihy vidí Abramsová evropské ženy více jako aktéry historických dějů než jako objekty dějinami vytvořeného prostředí, v němž se pohybují. Co však bylo v prvních dvou částech možné chápat jako snahu po zobecnění problému ženského údělu z hlediska velkých evropských organizovaných skupin, jako byly církve či společenské stavy a třídy, působí v třetí části jako omezenost pohledu na problém „historické“ ženy. Podle mého názoru Abramsovou vybrané protagonistky ženského hnutí nejsou dostačujícími reprezentantkami evropských žen daného období, tedy jde-li autorce skutečně o syntézu historie žen. Nejenže se tyto vybrané ženy omezují pouze na některé západoevropské země, nýbrž zahrnují spíše jen představitelky nespokojené se stávajícími poměry. Abramsová se patrně domnívá, že v první a druhé části své knihy dostatečně popsala obecné podmínky ženského údělu v Evropě 19. století. Necítí se proto nucena v třetí části znovu opakovat důvody nespokojenosti či hledání východiska z nevyhovující situace ženské části obyvatelstva. V dnešní rozsáhlé evropské literatuře o ženách ale nalezneme syntetičtější pohledy, schopné uvést do souvislosti historii žen s hlubokými změnami v materiálním i politickém životě zasahujícími všechno evropské obyvatelstvo.²

2 Například v dnes již téměř zapomenutých dvoudílných dějinách francouzského feminismu od středověku do 70. let 19. století – MAÏTE ALBISTUR, DANIEL ARMOGATHE, *Histoire du féminisme français du moyen âge a nos jours*, Paris 1977 – je sledován problém kontinuity dějin ženských postojů v rodině i na veřejnosti mnohem více než u Abramsové, která striktně omezuje počátek svého zájmu o evropskou ženu její účastí na Francouzské revoluci roku 1789.

Abramsová zřejmě nepočítá svou knihu k feministické literatuře. Téměř úzkostlivě se vyhýbá jakékoli diskusi se současným feminismem. Přitom si ale neuvědomuje svoji poplatnost dnešní západní literatuře o ženách, či spíše nerozlišuje ji na závislou a nezávislou na feministickém pojetí otázky. Její zájem historičky o evropskou ženu začíná na konci 18. století a končí první světovou válkou. Tím však, že Abramsové nevádí, že v rámci Evropy je její výběr nejen časově, nýbrž i teritoriálně omezen jen na některé země, se vlastně vzdává klasické historické metody založené na dostatečné heuristice pramenů a literatury. Pokud by čeští čtenáři či čtenářky chtěli metodu Abramsové zkoumat z hlediska historiografie, mají dnes již k dispozici v českém překladu teoretické studie zabývající se otázkou výběru aspektů při zkoumání nějaké věci či skupiny.³ Recenzentovi knihy Abramsové by pak ale zbyval nesnadný úkol rozhodnout, zda místní a časové omezení jen na některé příslušnice evropských států a společenských vrstev je uvědomělým výběrem aspektů při studiu zrození moderní ženy v Evropě, či zda má být považováno za nedostatek ve vyhledávání adekvátních pramenů pro syntetický pohled na dějiny evropských žen v 19. století. Pokud by se laičtí čtenáři pozastavovali nad tím, že jejich prababičky ve střední Evropě zanechaly v krásné literatuře či pamětech a denících podobná svědectví o svých pocitech jako ženy Západu, aniž podle Abramsové vstoupily do dějin moderní evropské ženy, je třeba jim připomenout, co bylo řečeno na začátku této recenze. Abramsová zkoumá evropský ženský úděl v 19. století téměř výhradně podle literatury v posledních dvaceti či třiceti letech o něm napsané. Jako historička by tedy měla mít na paměti, že veškeré výzkumy společenských věd té doby o dějinách evropské ženské otázky by bylo třeba podrobit historické kritice a vyvarovat se při pokusu o syntézu zrození „moderní“ ženy definitivních soudů, co do teritoriálního rozsahu v Evropě i co do místa v evropských dějinách 19. století.

Pavla Horská

3 Například KARL R. POPPER, *Bída historicismu*, Praha 1994, s. 64